

PÓCS ÉVA
LÁTÓK, TÜNDÉREK, TÁLTOSOK

VALLÁSANTROPOLÓGIAI TANULMÁNYOK
KÖZÉP-KELET-EURÓPÁBÓL
4.

Sorozatszerkesztő
PÓCS ÉVA

PÓCS ÉVA

LÁTÓK, TÜNDÉREK, TÁLTOSOK

A TERMÉSZETFELETTI KOMMUNIKÁCIÓ
ALAPFORMÁI

Balassi Kiadó · Budapest

Készült
a Pécsi Tudományegyetem Néprajz–Kulturális Antropológia Tanszékén.
Az ezekhez az eredményekhez vezető kutatás az Európai Kutatási Tanács részéről,
az Európai Közösség hetedik keretprogramjából (2007–2013), az EKT 324214. számú
támogatási megállapodása alapján finanszírozásban részesült

A könyv kiadását támogatta a
„Népi vallás a keleti és nyugati kereszténység határán:
folyamatosság, változások és kölcsönhatások” című 324214. számú EKT-projekt

OKA

PUB-K-114 530

A borítón
Páduai Szent Antal mint a rajzoló védőszentje.
A Győri Egyházmegyei Kincstár és Könyvtár kódexének 1. oldala.
Tanai Csaba reprodukciója

© Pócs Éva, 2016

ISSN 2416-0318
ISBN 978-963-506-982-8

Felelős kiadó a Balassi Kiadó igazgatója
Felelős szerkesztő Hradeczky Móni
Műszaki szerkesztő Harcsár Magda
A borítót tervezte Szák András
Tördelte Mocsonoky Gábor
A nyomdai munkálatokat az OOK Press Nyomda végezte
Felelős vezető Szathmáry Attila

Tartalom

BEVEZETŐ

Alapfogalmak, alaptechnikák

Fogalmak, kategóriák	21
A kommunikációs technikák mentális alapjai: lélekképzetek, túlvilágképzetek	27
Az archaikus világkép tér-idő-szerkezete, mint a kommunikáció kerete	30
Egyéni látomások, mindennapi technikák	51

KOMMUNIKÁCIÓS RENDSZEREK

Samanizmus és megszállottság	55
Átváltozások: mora- és werwolf-rendszerek	65
Rituális transz, megszállottság-kultuszok	86
A regölés – magyar megszállottság-kultusz?	93
<i>A regölés kutatása</i>	96
<i>Termékenységvárázslás</i>	102
<i>Szagrális kommunikáció – halotti társulatok</i>	106
<i>Szagrális kommunikáció – leszálló istenség</i>	111
<i>Szagrális kommunikáció – megszállottság</i>	119
<i>Ház – templom – szent lakoma</i>	121
Összefoglalás	123

HALOTTI LÁTOMÁSOK

A család halottai	127
Támadó, megszálló halottak	130
<i>A vámpír</i>	142
Laikus látók, médiumok, halottlátók	145

KOMMUNIKÁCIÓ A KERESZTÉNY MÁSVILÁGGAL: ÁLMOK, LÁTOMÁSOK, SZENT LÁTÓK

Laikusok látomásai	165
<i>Gyógyító és vigasztaló szentek</i>	165
<i>Normatív álmok, látomások: tanítás, példázat, jóslás, büntetés</i>	169
<i>Túlvilági utazások</i>	171

Ördöglátomások	174
Templomi látomások, inkubáció	178
Szent látók, élő szentek	182
A látók mitológiája	186
A látók látomásai, a kommunikáció technikái	189
Látomások válságos időkben: kollektív látomások, látomásjárványok	193
Szent látók közéleti szerepben: próféták a válságos időkben	195
Kegyhelyek	198

KOMMUNIKÁCIÓ A TŰNDÉREKKEL

A tündérek	212
A mindennapi kommunikáció	214
A beavatottak: varázslók, gyógyítók, látók.	223
Tündértársaságok.	229
Összefoglalás.	234

KETTŐS LÉNYEK KOMMUNIKÁCIÓJA: MORA ÉS BOSZORKÁNY

A boszorkányság álmai	251
<i>Szellemcsaták</i>	255
<i>A rontás felderítői</i>	257
Boszorkányszombat	259

KOMMUNIKÁCIÓ A ZIVATARDÉMONOKKAL ÉS A GABONARABLÓ HALOTTAKKAL: IDŐVARÁZSLÓK, TERMÉKENYSÉGVARÁZSLÓK

A halottak és az időjárás.	264
Mezőőrző, jégőrző	270
„Szeles”, „felhős” varázslók: zivatar démonná váló emberek	273
<i>A stuha/zduhač mint zivatarvarázsló</i>	276
<i>Sztoikheion és 'talizmán': varázslók és őrzőszellemek</i>	278
<i>További szerb és horvát zivatarvarázslók</i>	282
<i>Planetnik, chmurnik, obtocznik: lengyel és ukrán zivatarvarázslók</i>	283
„Sárkányos” zivatarvarázslók	286
<i>Zmej, zmaj, zmija és társaik: sárkányemberek</i>	286
<i>Az albán dragua</i>	293
<i>A horvát mogut</i>	294
<i>Az idővarázslók mint mondahősök: grabancijaš, garabonciás, solomonár és társaik</i>	295
<i>A sárkányos varázslók epikai és mitológiai kontextusai</i>	300
Termékenységvárlók: csata a halottakkal a termésért	303
<i>Páros viadalok a termékenyséért: kresnik, vedomec, vukodlak</i>	304
<i>Párhuzam: A livóniai werwolfok</i>	312
<i>Csoportos agrárcsata a termésért: a burokban született stuha/zduhač</i>	313
<i>Párhuzamok: benandante és strigoi</i>	315

<i>Werwolf-mitológiák</i>	317
A magyar táltos mint idővarázsló.	319
<i>A táltosok mint zivatarvarázslók</i>	319
<i>A sárkányos táltos</i>	323
<i>Állatember-táltosok páros viaskodása</i>	326
A boszorkánypercek táltosai, 1626–1750 – samanizmus vagy boszorkányság?	329
<i>Boszorkányok és ellenboszorkányok</i>	331
<i>Táltos és boszorkány</i>	333
<i>A táltosok bemutatása</i>	338
<i>„Valódi” táltosok ismeretlen táltosszerepben</i>	340
<i>Táltosok mint a jóslás, mágia szakértői</i>	359
<i>Táltosok mint gyógyítók, javasok</i>	361
<i>Táltosok – mint gyógyítók, tudósok – boszorkány- és ellenboszorkány-szerepben</i>	363
<i>Táltosok – mint gyógyítók, tudósok – a külső boszorkányazonosító szerepében</i>	372
<i>Táltosok mint pénznézők</i>	373
<i>Tolvajok és szélhámosok, akik táltosnak adják ki magukat</i>	378
<i>A táltos közösségi szerepei</i>	379
<i>Samanizmus vagy boszorkányság?</i>	388
Összefoglalóan az idővarázslókról, termékenységvarázslókról	390

TÁLTOS: AZ ŐSVALLÁS SÁMÁNJA?

A magyar kutatás táltosképe	393
Diószegi Vilmos ősvallási sámánkonstrukciója	395
Táltos – az ősvallás sámánja?	397
<i>Világkép és lélekképzetek</i>	397
<i>Születés, kiválasztás, beavatás</i>	399
<i>A (sámán)dob és fejviselet, táltosfa</i>	402
<i>Révülés, „szellemidézés”; viaskodás (és segítőszellemek)</i>	404
<i>A táltos funkciói</i>	407
Mit mondanak a balkáni párhuzamok?	409
<i>Páros viadalok a termékenységért: werwolf-varázslók</i>	409
<i>Zivatarvarázslók</i>	411
<i>Sárkányemberek</i>	412
Volt-e honfoglaláskori magyar sámán?	420

BIBLIOGRÁFIA	423
------------------------	-----